

Prof. dr. Denis BEĆIROVIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

E-mail: becirovicdmde@gmail.com

Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94(497:497.6)"1918/1920" (093)

331:349.2.342.7(497.6)"1918/1920"

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2021.4.5.87>

PRILOG ISTRAŽIVANJU POLOŽAJA I AKTIVNOSTI RADNIČKOG POKRETA U BOSNI I HERCEGOVINI OD ZAVRŠETKA PRVOG SVJETSKOG RATA DO POČETKA HUSINSKE BUNE

Apstrakt: *U tekstu se na temelju arhivske građe i relevantne literature analiziraju i prikazuju aktivnosti radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini u prvim godinama nakon završetka Prvog svjetskog rata. Tokom ovog razdoblja borba za radnička prava, najčešće putem štrajkačkih akcija, rezultirala je, između ostalog, povećanjem nadnica, uvođenjem osmosatnog radnog vremena u najvećem broju preduzeća, ostvarivanjem prava na biranje radničkih povjerenika i na sindikalno organiziranje. Radnici su uspjeli izboriti i druge povlastice vezane za ekonomski položaj radnika, kao što su konzumi, stanovi, pomoć u nabavci radnih odijela, itd. Predstavnici radnika borili su se za radikalno bolji položaj i novo mjesto u društvu. Pored osmosatnog radnog vremena, većih nadnica i drugih zahtjeva za popravljivanje materijalnog položaja radnika, u ovom razdoblju su vođene i akcije protiv političkog obespravljivanja radnika, kao i za političke slobode i demokratizaciju političkog života u zemlji. Tokom 1919. i 1920. godine organizirano je više tarifno-štrajkačkih akcija rudara, građevinara, metalaca, radnika u šumskoj industriji, ugostiteljskih radnika i namještenika u Sarajevu, Tuzli, Bijeljini, Brčkom, Zenici, Brezi, Mostaru, Zavidovićima, Dobrljini, Lješljanima, Maslovarama i Rogatici. To je bio dio od preko 125 štrajkova radnika u Bosni i Hercegovini u razdoblju legalnog djelovanja SRPJ (k), odnosno KPJ i njoj bliskih sindikalnih organizacija. Na inicijativu SRPJ (k) i jedinstvenih sindikata organizirane su javne političke skupštine u Sarajevu, Tuzli, Zenici, Mostaru, Brčkom, Derventi, Varešu i Drvaru na kojima su u prvi plan stavljeni zahtjevi da se raspuste organi vlasti, organiziraju demokratski izbori za Ustavotvornu skupštinu i izvrši demobilizacija vojske. Zaoštavanje političkih prilika u prvim poslijeratnim godinama bilo je uočljivo u brojnim lokalnim sredinama u Bosni i Hercegovini. U nizu bosanskohercegovačkih gradova dolazilo je i do fizičkih obračunavanja između radnika i organa sigurnosti Kraljevine SHS. Jedan od takvih primjera*

dogodio se u Zenici sredinom oktobra 1920. godine kada je policija zabranila pokušaj komunista da održe skupštinu uprkos ranije izrečenoj zabrani. Tom prilikom okupljena masa od 2.500 radnika odbijala je da se razide i tražila je održavanje skupštine. Nakon što je policija i žandarmerija pokušala da rastjera okupljene radnike došlo je do otvorenog sukoba. Radnici su gađali predstavnike organa sigurnosti kamenjem, a oni su odgovorili pucanjem iz vatrenog oružja. Skup je na kraju bio razbijen, jedan radnik je ranjen, a dvanaest radnika je povrijeđeno tokom sukoba sa policijom. Usljed sve snažnijeg angažmana radničkih predstavnika došlo je i do zaoštavanje političkih prilika u Bosni i Hercegovini. Nisu bile rijetke situacije u kojima je dolazilo i do otvorenih sukoba između radnika i predstavnika organa vlasti. Nakon sloma Husinske bune položaj radništva se pogoršao. Također, u ovom radu se razmatra i uticaj revolucija u istočnoj i srednjoj Evropi na radnički pokret u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: *Radnici, radnička prava, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, Bosna i Hercegovina, Socijaldemokratska stranka Bosne i Hercegovine, Komunistička partija Jugoslavije, revolucija.*

CONTRIBUTION TO RESEARCH OF THE POSITION AND ACTIVITY OF LABOUR MOVEMENTS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA SINCE THE END OF THE FIRST WORLD WAR UNTIL THE BEGINNING OF THE HUSIN REBELLION

Abstract: *Based on archival material and relevant literature, this text analyses and presents the activities of the labour movement in Bosnia and Herzegovina in the first years after the end of the First World War. During this period, the struggle for workers' rights, mostly through strike actions, resulted, among other things, in an increase in wages, the introduction of eight-hour working days in most companies, the exercise of the right to elect workers' commissioners and trade unions. The workers managed to get other benefits related to the economic position of the workers, such as retail co-operatives, apartments, assistance in purchasing work suits, etc. Workers' representatives fought for a radically better position and a new place in society. In addition to eight-hour working days, higher wages and other demands to improve the material position of workers, strikes against the political disenfranchisement of workers were conducted during this period, as well as for political freedoms and democratisation of political life in the country. During 1919 and 1920, several strikes about pay were organised by miners, construction workers and metalworkers in the forest industry, catering workers and employees in Sarajevo, Tuzla, Bijeljina, Brčko, Zenica, Breza, Mostar, Zavidovići, Dobrljin, Lješljani, Maslovarama and Rogatica. It was part of over 125 strikes by workers in Bosnia and Herzegovina during the period of legal activity of the Socialist Labour Party of Yugoslavia (SLPY) (c), i.e. the Communist Party of Yugoslavia (CPY) and its*

close trade unions. At the initiative of the SLPY (c) and united syndicates, public political assemblies were organised in Sarajevo, Tuzla, Zenica, Mostar, Brčko, Derventa, Vareš and Drvar, at which demands were put forward to dissolve the authorities, and organise democratic elections for the Constituent Assembly and demobilise the army. The aggravation of the political situation in the first post-war years was noticeable in many local communities in Bosnia and Herzegovina. In a number of cities in Bosnia and Herzegovina, there were physical confrontations between workers and security bodies of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. One such example occurred, in Zenica in mid-October 1920, when police banned the Communists' attempt to hold an assembly despite a previously imposed ban. On that occasion, the gathered mass of 2,500 workers refused to disperse and demanded that the assembly be held. After the police and the gendarmerie tried to disperse the gathered workers, there was open conflict. Workers threw stones at security officials, and they responded by firing firearms. The rally was eventually broken up, one worker was wounded and twelve workers were hurt during a clash with police. Owing to the increasing engagement of workers' representatives, the political situation in Bosnia and Herzegovina worsened. It was not uncommon to have open conflicts between workers and government officials. After the collapse of the Husino uprising, the position of workers deteriorated. Also, this paper discusses the impact of the revolutions in Eastern and Central Europe on the labour movement in Bosnia and Herzegovina.

Key words: *Workers, workers' rights, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Bosnia and Herzegovina, Social Democratic Party of Bosnia and Herzegovina, Communist Party of Yugoslavia, revolution.*

Završetak Prvog svjetskog rata i formiranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca

Okončanje Prvog svjetskog rata prouzrokovat će velike promjene i na prostoru Bosne i Hercegovine i Balkanskog poluotoka. Na političkoj pozornici starog kontinenta nastat će nove države, među kojima i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS). Novostvorena država, nastala ujedinjenjem Kraljevine Srbije i zemalja koje su do jeseni 1918. godine pripadale Habsburškoj monarhiji (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Vojvodina) naslijedit će socijalne i nacionalne probleme od kojih je patila i spomenuta monarhija.¹ Formiranje zajedničke južnoslavenske države 1. decembra 1918. godine neće razriješiti navedene proturječnosti. Štaviše, način na koji je sprovedeno ujedinjenje

¹ Alen Džon Persival Tejlor, *Habsburška monarhija 1809-1918*, Beograd 2001, 287-288.

Kraljevine SHS od samog početka neće kreirati pogodan okvir za slobodan i ravnopravan razvoj svih naroda.²

Uspostavljanje Kraljevine SHS nije zaustavilo društvene nemire. U uslovima oštre poslijeratne ekonomske krize, društveno vrenje je uzimalo sve šire razmjere. Nadležni organi vlasti, posebno u Bosni i Hercegovini, nisu bili u stanju da zaštite ličnu i imovinsku sigurnost građana. O tome, između ostalog, svjedoče i službeni izvještaji o političkoj situaciji na terenu koje su sačinjavali kotarski uredi. Brojne razbojničke bande ubijale su putnike, pljačkale kuće nezaštićenih građana i zastrašivale lokalno stanovništvo, a da pri tome nije bilo adekvatne reakcije nadležnih organa.³

Širenje revolucionarnih ideja u Kraljevinu SHS (i Bosnu i Hercegovinu)

Ratna stradanja prouzrokovala su ogromnu količinu nezadovoljstva i revolta, tako da je u mnogim evropskim zemljama bilo pitanje izbora najpovoljnijeg trenutka kada će najsiriromašniji slojevi društva ustati protiv besmislenih patnji svjetskog rata. Rusija, iscrpljena višegodišnjim ratom, zrela za socijalnu revoluciju i na ivici poraza, bila je prva od režima srednje i istočne Evrope koji se srušio pod opterećenjem Prvog svjetskog rata. Ruska, ili tačnije boljševička revolucija novembra 1917. godine, poslala je poruku svijetu da kapitalizam želi zamijeniti socijalizmom.⁴ Uticaj boljševičke revolucije na

² Opšir. o stvaranju Kraljevine SHS pogledati u: Srećko Džaja, *Politička realnost jugoslovenstva*, Sarajevo-Zagreb 2004, 17-18; Ivo Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: Porijeklo, povijest, politika*, Zagreb 1988, 313-318; Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008*, Zagreb 2008, 25-34; Andrew Baruch Wachtel, *Stvaranje nacije, razaranje nacije*, Sarajevo 2010, 92-95; Aleksandar Fila, *Ustavno pravo*, Beograd 1976, 60-61; Noel Malcolm, *Povijest Bosne*, Zagreb-Sarajevo 1995, 219; Tihomir Cipek, *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca-ancien régime, u: Dijalog povjesničara-istoričara*, Zbornik radova, Zagreb 2000, 291-304; Ferdo Čulinović, *Državnopravni razvitak Jugoslavije*, Zagreb 1963, 143-146; Bogdan Krizman, *Bosna i Hercegovina i jugoslovensko pitanje u 1918. godini*, u: *Istorijske pretpostavke Republike Bosne i Hercegovine, Prilozi*, br. 4, Institut za istoriju, Sarajevo 1968, 69.

³ Kao ilustraciju poslijeratnih prilika u Bosni i Hercegovini navodimo izvještaj sreskog načelnika iz Čajniča, u kojem stoji: „Lična i imovinska bezbednost su u području sresa (...) pojavom razbojničke družine čuvenog razbojnika Boškovića silno ugrožene. Spomenuta družina je haračila sve do posljednjeg dana po srezu boljaničkom i pljevaljskom, pa je sigurno usljed progona u dotičnim srezovima prešla u isti i počela harati uz veliku drzovitost. (...) Družina broji do osam dobro naoružanih razbojnika. Žandarmerija je neprestano u službi tragajući i progoneći, no držim da će se bez dobrog pojačanja slabo šta postići, jer se raspolaze sa svega dvadesetak žandara, a narod se u pomanjkanju oružja ne može upotrijebiti žandarmeriji u pomoć. Progon je otežan još time, što se narod uplašio pa se boji da daje podatke o kretanju razbojnika”. Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje: ABiH), fond: Zemaljska vlada Bosne i Hercegovine (dalje: ZVBiH), dok. 12931/20, *Izveštaj o situaciji za mjesec juli 1920. godine*.

⁴ Oktobarska revolucija predstavljala jedan od prijelomnih događaja u historiji XX. stoljeća kao što je Francuska revolucija 1789. godine bila centralni događaj za historiju XIX stoljeća. Istina, Oktobarska revolucija ostavila je dalekosežnije i globalnije posljedice nego njen francuski prethodnik. Ona je mnogo potpunije, čak i od Francuske revolucije u jakobinskim danima vidjela sebe kao ekumenski događaj. U glavama Lenjina i njegovih saradnika, pobjeda boljševizma u

evropske prevrate 1918. i 1919. godine bio je tako očigledan, da je u Moskvi bilo malo onih koji su sumnjali u širenje revolucije svjetskog proleterijata.⁵ Nade ruskih boljševika u širenje revolucije na evropskom kontinentu dodatno su podgrijale revolucije u Njemačkoj i Mađarskoj.⁶ Ipak, socijalne revolucije u

Rusiji nije napravljena s ciljem da donese slobodu i socijalizam u Rusiju, već da pokrene svjetsku proletersku revoluciju. Prema njihovim shvatanjima, trebala je to biti samo jedna bitka u kampanji za pobjedu boljševizma u svjetskim razmjerama. Lenjin je smatrao da rusku revoluciju treba pretvoriti u svjetsku, ili barem evropsku revoluciju. Do tog momenta njegov glavni, zapravo jedini cilj, bio je da izdrži u građanskom ratu. Novi režim je pokrenuo malo mjera u pravcu razvoja socijalizma, osim što je proglasio socijalizam za svoj cilj. Ipak, suprotno očekivanjima, boljševička Rusija je preživjela haotični i brutalni građanski rat od 1918. do 1920. godine. Boljševički režim je izdržao godine katastrofe i krize, njemačkog osvajanja i kaznenog mira, građanskog rata, strane oružane intervencije, gladi i ekonomskog kolapsa. Poput ranih kršćana, boljševici su vjerovali u veliku apokaliptičku promjenu koja će ukinuti sve što je bilo zlo i dovesti do društva bez ugnjetavanja, nejednakosti i nepravde. Erik Hobsbaum, *Doba ekstrema. Istorija kratkog dvadesetog veka 1914-1991*, Beograd 2002, 47-61. (dalje: E. Hobsbaum, *Doba ekstrema*).

⁵ Revolucije su, pored ostalog, bile revolt protiv ratne politike i uglavnom je postizanje mira deaktiviralo veći dio eksploziva koje su one nosile. Saveznička reakcija na boljševički poziv narodima da uspostave mir bila je sadržana u Četnaest tačaka koje je predložio američki predsjednik Thomas Woodrow Wilson, a koje su igrale na nacionalističku kartu protiv Lenjinove internacionalističke politike. Zona malih nacionalnih država imala je za cilj da stvori sanitarni kordon protiv crvenog virusa. Uspostavljanje malih nacionalnih država duž vilsonovskih linija suzilo je prostor za širenje boljševičke revolucije. E. Hobsbaum, *Doba ekstrema*, 56.

⁶ Revolucija u Njemačkoj započela je 3. novembra 1918. godine pobunom mornara u pomorskim bazama u Kielu, Wilhelmshavenu, Hamburgu i Bremenu. Revolucija je tokom novembra zahvatila radništvo svih većih njemačkih gradova koji su osnivali vijeća i zahtijevali republiku. Vodeća politička snaga revolucije bila je Socijaldemokratska stranka Njemačke (SPD), koja je revoluciji dala svoje obilježje. Stara vlast je bila potpuno paralizirana, tako da je 9. novembra 1918. godine predsjednik carske vlade Max Badenski svu vlast predao predsjedniku SPD Fridrihu Ebertu. Istog dana proglašena je republika, uz isticanje da je narod pobijedio. Većina radništva je podržavala socijaldemokrate koji su težili da izgrađuju vlast putem demokratski izabranog parlamenta. U skladu s time, socijaldemokrati su se opredijelili za demokratsku republiku u kojoj bi se mirnim i zakonitim putem zalagali za ostvarenje socijalizma. Suprotno od ovih stavova djelovala je revolucionarna struja, organizirana u Spartakov savez na čijem čelu su bili Rosa Luxemburg i Karl Liebknecht. Iako su njemački komunisti bili znatno malobrojniji u odnosu na socijaldemokrate, oni su putem demonstracija svojih revolucionarnih pristalica pokušali oboriti socijaldemokratsku vladu. U januaru 1919. godine došlo je do oružanih sukoba koji su se završili porazom komunista. Na Berlinskim ulicama izgubilo je život nekoliko hiljada radnika, a komunističke vođe bile su uhapšene i ubijene. Socijaldemokrati su 19. januara 1919. godine omogućili održavanje izbora za konstituantu nakon čega je u Weimaru stvorena građanska parlamentarna država. Novembarska revolucija u Njemačkoj predstavljala je revolucionarnom radništvu širom Evrope nadu u početak evropske proleterske revolucije. S namjerom zaustavljanja širenja revolucionarnog raspoloženja u Mađarskoj Antanta je 20. marta 1919. godine od mađarske vlade ultimativno zahtijevala odobrenje da češke i rumunjske trupe okupiraju veliki dio Mađarske. Strahujući da bi to još više pojačalo revolucionarno vrenje u zemlji, vlada je odstupila i svu vlast predala socijaldemokratima. Oni su se 21. marta sporazumjeli o udruživanju u jedinstvenu stranku koja je preuzela svu vlast i organizirala otpor zahtjevu Antante. Istog dana proglašena je Mađarska sovjetska republika, a budimpeštanski Sovjet radničkih poslanika obrazovao je Revolucionarno vladino vijeće. Novoformirana vlada je 24. marta objavila dekret o razoružanju buržoazije i osnivanju proleterske Crvene armije, 26. marta zakon o nacionalizaciji kapitala svih preduzeća koja su zapošljavala više od 20 radnika, a nešto kasnije uveden je i monopol države u vanjskoj trgovini i osmosatni radni dan. U junu 1919. godine donijet je i ustav Mađarske sovjetske socijalističke republike, koji je bio

istočnoj i srednjoj Evropi nisu bile bez rezultata. Godine prevrata ostavile su ogromnu i ekonomski zaostalu Rusiju, kojom su vladali komunisti i koja je bila posvećena, kako su boljševici tvrdili, izgradnji društvene alternative kapitalizmu. Također, ostao je i jedan disciplinirani međunarodni pokret sa generacijom revolucionara predanih viziji svjetske revolucije.⁷

Pored brojnih unutrašnjih faktora koji su uticali na nestabilnost Kraljevine SHS, u ovu državu, slično kao i u druge evropske države, počele su nakon završetka rata prodirati ideje ruske i drugih evropskih socijalnih revolucija. Na revolucionarno raspoloženje radnika i u Bosni i Hercegovini uticali su povratnici iz Rusije.⁸ Mnogi od njih bili su čvrsto uvjereni da se Kraljevina SHS nalazi pred izbijanjem revolucionarnog požara. Oktobarska revolucija utisnula je duboke pečate i na idejno-političke stavove i aktivnost bosanskohercegovačkih komunista. Oni su se koristili boljševičkim iskustvom, uzimajući za svoj krajnji cilj i uzor sovjetsku vlast. Revolucionarno orijentirani, povratnici iz Rusije doprinosili su da u zemlju prodru ideje Oktobarske revolucije i da se one prihvate u komunističkom pokretu. Između ostalog i program Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) formuliran je pod uticajem revolucionarnih događanja u Rusiji. Stoga nije slučajno da je u Vukovarskom programu KPJ istaknuto: „Iskustvo ruske revolucije uči nas da se prelaz od

gotovo identičan s ustavom Ruske sovjetske federativne socijalističke republike. Ipak, nakon 133 dana vladanja, 1. avgusta 1919. godine vlada sovjeta je morala odstupati pred ofanzivom snaga Antante (češke, rumunske i francuske) koje su su 6. avgusta ušle u Budimpeštu. Revolucionarna zbivanja u Mađarskoj imala su uticaja i na rasplamsavanje revolucionarnih težnji dijela radništva u pokrajini Bavarskoj. U ovom dijelu Njemačke, 7. aprila 1919. godine, nezavisni socijalisti i anarhisti proglasili su Bavarsku sovjetsku republiku na čelu sa Vijećem narodnih opunomoćenika. Komunisti, koji su u međuvremenu pod vodstvom Eugena Levinea postali znatna snaga, nisu priznali republiku. Svrgnuli su socijaldemokratsku vladu i formirali „Revolucionarno vijeće“, što je značilo početak drugog razdoblja sovjetske republike. Iako su bili malobrojniji, komunisti su počeli sprovođenje komunističkog programa po uzoru na boljševike. Propagirali su tezu da se samo oružanim putem može ostvariti socijalizam. Pod njihovim je uticajem kapital nacionaliziran, zabranjena politička opozicija, uvedena cenzura i ubrzano formirana Crvena garda. Ipak, socijaldemokratska vlada, uz pomoć rajhovskih i dobrovoljačkih odreda, pokrenula je ofanzivu protiv komunista. Početkom maja 1919. godine slomljen je otpor komunista. Opšir. o socijalnim revolucijama u Njemačkoj i Mađarskoj tokom 1918. i 1919. godine pogledati u: Enco Kolati, *Nemačka revolucija*, u: *Istorija revolucija XX veka*, Beograd 1970, 22-34; Grupa autora, *Povijest svijeta*, Zagreb 1977, 614-616; Peter Pastor, *Hungary between Wilson and Lenin: the Hungarian revolution of 1919-1919 and the Big Three*, New York 1976; István Mócsy, *The effects of World War the uporoted: Hungarian refugees and their impact on Hungary's domestic politics 1918-1921*, New York 1983; Enco Santareli, *Mađarska revolucija*, u: *Istorija revolucija XX veka*, Beograd 1970, 49-67; Petar Rokai, Zoltan Đere, Tibor Pal, Aleksandar Kasaš, *Istorija Mađara*, Beograd 2002, 534-539; Chris Harman, *The lost Revolution Germany 1918-1923*, London 1982; Rudolf Coper, *Failure of a Revolution Germany in 1918-1919*, Cambridge 1955; Richard Müller, *The man behind the German Revolution 1918*, Berlin 2008.

⁷ E. Hobsbaum, *Doba ekstrema*, 59.

⁸ Prema savremenoj historiografiji na strani boljševika u Rusiji borilo se preko 30.000 građana iz Jugoslavije. Početkom jeseni 1918. godine obrazovan je i prvi jugoslovenski revolucionarni puk. Također, treba spomenuti da je Jugoslovenska komunistička grupa u Moskvi pozvala sve jugoslovene da ne ostanu van borbe za preobražaj svijeta na novim osnovama.

kapitalizma ka socijalizmu vrši pomoću diktature proleterijata u obliku sovjetske vlasti. Samo sovjetska vlast osigurava podizanje novog društvenog poretka. Sovjetska republika sprovodi vladavinu radnog naroda, ona daje svu vlast – zakonodavnu, izvršnu i sudsku – radnom narodu, koji je organizovan u radničkim, vojničkim i seljačkim većima.”⁹

Aktivnosti radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini

Već u prvim mjesecima nakon formiranja prve južnoslavenske države, radnici u Bosni i Hercegovini organiziraju niz štrajkačkih i tarifnih akcija koje karakterizira borbenost i uključenost velikog broja radnika u akcijama. Osnovni zahtjevi radništva Bosne i Hercegovine u prvim godinama postojanja Kraljevine SHS bili su: uspostavljanje osmosatnog radnog vremena, priznavanje organizacije, povećanje plata, sloboda štampe, zbora i dogovora, kao i garantiranje elementarnih političkih prava. Opća ekonomska i socijalna situacija, kao i uticaj socijalnih revolucija u Evropi, pogodovali su navedenim radničkim zahtjevima i zbog toga su u početnom periodu završavali određenim uspjesima radnika. Tokom ovog razdoblja nastojanja radnika kroz štrajkačke aktivnosti rezultirale su povećanjem nadnica, uvođenjem osmosatnog radnog vremena u najvećem broju preduzeća, ostvarivanjem prava na biranje radničkih povjerenika i na sindikalno organiziranje. Pored toga, radnici su uspjeli izboriti i druge povlastice vezane za ekonomski položaj radnika kao što su pravo na konzume, stanove, pomoć u nabavci ogrijeva, radnih odijela, itd.¹⁰

Bosanskohercegovački radnici su svoj internacionalizam ispoljavali i pritiskom na vladu da vrati u zemlju vojnike koji su bili upućeni u Rusiju da se bore u intervencionističkom ratu protiv boljševičkog režima. Velika narodna skupština, održana 17. januara 1919. godine u Sarajevu, u organizaciji Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine (SDS BiH),¹¹ oštro je protestovala protiv intervencije u Rusiji. Na ovom skupu je konstatirano da je

⁹ Branko Petranović, Čedomir Štrbac, Stanislav Stojanović, *Jugoslavija u međunarodnom radničkom pokretu*, Beograd 1973, 12-13. (dalje: B. Petranović, Č. Štrbac, S. Stojanović, *Jugoslavija u međunarodnom radničkom pokretu*).

¹⁰ Ahmed Hadžirović, *Sindikalni pokret u Bosni i Hercegovini 1918-1941*, Beograd 1978, 172-173.

¹¹ Jedina predratna politička stranka u Bosni i Hercegovini koja je nastavila djelovati i nakon završetka Prvog svjetskog rata bila je SDS BiH. Svoj uticaj je prvenstveno ostvarivala među radnicima, a to je ujedno bila i jedna od rijetkih stranaka koja nije bila uspostavljena na nacionalno-vjerskoj osnovi. Ova stranka je počela obnavljati svoj rad još od 1917. godine tako da je formiranje Kraljevine SHS dočekala sa razvijenom stranačkom infrastrukturom i stranačkim listom *Glas Slobode*. Zajedno sa Srpskom socijaldemokratskom strankom, „pelagićevcima” iz Vojvodine, ljevicom iz Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, socijaldemokratskom organizacijom Srba i Bunjevaca iz Bačke, Banata i Baranje, te socijalističkim organizacijama iz Crne Gore i Makedonije ona se ujedinila u novu političku partiju pod imenom Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista) – SRPJ (k). Poslije ujedinjenja na teritoriji Bosne i Hercegovine oformljen je njen Pokrajinski izvršni odbor za Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru sa sjedištem u Sarajevu. Enes S. Omerović, *Političko nasilje u Bosni i Hercegovini (1918-1921)*, Sarajevo 2015, 44-45.

zločin slati vojnike da guše evropske revolucije. Uz to, traženo je hitno povlačenje srpske i jugoslovenske vojske, koja se u to vrijeme nalazila u Murmanskoj oblasti i na Uralu. Radnici su poručili da neće da ratuju „protiv Sovjetske Rusije ni protiv njemačkih i mađarskih komunista, već protiv kapitalističkog jarma u Kraljevini SHS i čitavom svijetu. Radnička klasa pruža vam ruku, proleter i svih zemalja.”¹²

U februaru 1919. godine u Bosni i Hercegovini su započele pripreme za organizaciju jednog od prvih većih štrajkova na njenoj teritoriji nakon formiranja Kraljevine SHS. Petosatni generalni štrajk radnika izbio je 21. februara 1919. godine i tog dana je protestiralo u nekoliko gradova (Sarajevo, Mostar, Zenica, Tuzla, Banja Luka, Travnik i Bosanski Brod) preko 30.000 radnika. Radnički protest je organizirala SDS BiH u saradnji sa sindikalnim savezima, a osim ekonomskih istaknuti su i politički motivi. Ova stranka je tražila veći broj mjesta u Privremenom narodnom predstavništvu Kraljevine SHS. Također, na protestnim skupštinama u nizu bosanskohercegovačkih gradova usvojene su i rezolucije. U njima se iskazivalo otvoreno protivljenje politici koju provodi Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu i Ministarski savjet Kraljevine SHS prema radnicima. Uz to, traženo je i ukidanje cenzure štampe i pisama, kao i ukidanje drugih kršenja političkih sloboda.¹³

Radničku solidarnost sa borbom ruskih i mađarskih radnika komunistički pokret izrazio je i na Kongresu ujedinjenja. Kongres SRPJ (k), održan u Beogradu od 20. do 23. aprila 1919. godine, usvojio je posebnu rezoluciju kojom je vlast u Kraljevini SHS osuđena zbog svoje „kontrarevolucionarne aktivnosti” u Rusiji, Mađarskoj i susjednim zemljama. Kongres je izrazio solidarnost sa ruskom i mađarskom radničkom klasom. Komunisti su pozvali vladu Kraljevine SHS da prizna i uspostavi odnose sa sovjetskim vladama u Rusiji, Mađarskoj i Bavarskoj. U rezoluciji protiv kontrarevolucije, Kongres SRPJ (k) je istakao da treba ustati „svom snagom protiv kontrarevolucionarne uloge koju jugoslovenska buržoazija igra u Rusiji, Mađarskoj i susjednim zemljama, pozivajući vladu da odmah povuče sve trupe koje su za taj cilj namenjene.”¹⁴ Na kraju ove rezolucije je pisalo: *Kongres posebice izjavljuje svoju solidarnost s delom ruske i mađarske radničke klase i apeluje na jugoslovenske vojnike da shvate kao svoju svetu dužnost i kao najbolju odbranu interesa radničkih masa naše zemlje da osujete zločinački pokušaj ugušenja tekovina ove dve revolucije, koji naša reakcionarna buržoazija sprema (...) Smatrajući vlade sovjeta u Rusiji, Mađarskoj i Bavarskoj jedinim i stvarnim predstavnicima tih zemalja, Kongres poziva vladu da ove republike odmah i*

¹² B. Petranović, Č. Štrbac, S. Stojanović, *Jugoslavija u međunarodnom radničkom pokretu*, 14.

¹³ ABiH, ZVBiH, dok. 1218/1919, *Informacija Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine komandantu bosanske divizijske oblasti*.

¹⁴ Grupa autora, *Istorija Saveza komunista Jugoslavije*, Beograd 1985, 62-65.

*bezuslovno prizna i vaspostavi normalne i prijateljske odnose s njima, kao i sa vladama svih novih država koje su narodi sami sebi izabrali (kurziv D.B).*¹⁵

Masovne protestne akcije radnika u Bosni i Hercegovini bile su povezane i sa zabranom proslave Prvog maja 1919. godine. Ministarski savjet Kraljevine SHS donio je odluku da se zabrani proslava Prvog maja u cijeloj državi, zbog mogućnosti narušavanja javnog reda i mira. U obrazloženju ove zabrane, vlada je naglasila da se ona donosi: „radi toga što se na vojišnoj zoni ne mogu dozvoljavati takve manifestacije (...) Čim se svrši pitanje naših granica, onda će prestati i sve ove preventivne mere, koje diktiraju ratne prilike i sadašnji položaj, i vlada tada neće činiti smetnje slobodnom manifestovanju uverenja.”¹⁶ Na ovu mjeru vlade, radnici u nizu gradova Bosne i Hercegovine (Tuzla, Zenica, Kakanj, Sarajevo, itd) pružili su pasivni otpor, protestirajući i na taj način protiv odluke o zabrani proslave Prvog maja.¹⁷

Kampanja podrške protiv oružane intervencije Antante u Rusiji i Mađarskoj, doživjela je kulminaciju sredinom ljeta 1919. godine. Naime, 20. jula 1919. godine u Kraljevini SHS je održan generalni štrajk protiv intervencije u Rusiji i Mađarskoj. Odluka SRPJ (k) o generalnom štrajku protiv, kako su navodili, imperijalističke intervencije sila Antante u Rusiji i Mađarskoj, usvojena je na poziv Sovjetskog narodnog komesarijata za inozemne poslove. U Sarajevu je na velikom protestnom skupu SRPJ (k) navedenog dana osuđena, kako je navedeno, reakcionarna, kontrarevolucionarna aktivnost organa vlasti Kraljevine SHS u pogledu priprema vojne intervencije ove zemlje za vojnu intervenciju protiv sovjetske Rusije i sovjetske Mađarske. Generalnim štrajkom radnici u Bosni i Hercegovini nastojali su, kako je istaknuto na ovom skupu, izraziti solidarnost s mađarskom i ruskom revolucijom. Štrajk je protekao u znaku parole „Sebi ruke od ruske i mađarske revolucije”, što je bila upozoravajuća poruka i za vladajuće krugove u Kraljevini SHS.¹⁸

Solidarnost radnika u Bosni i Hercegovini sa evropskim socijalnim revolucijama nije izostala ni poslije sloma Mađarske revolucije. Kampanja protiv antisovjetske politike vlade Kraljevine SHS i njenih planova vojne intervencije u Rusiji nastavila se i u drugoj polovini 1919. godine. Snažna podrška ruskoj (boljševičkoj) revoluciji, izražavanje spremnosti radnika da spriječe vojnu intervenciju, bili su neki od elemenata koji su uticali na kreiranje nestabilne i zapaljive političke klime u zemlji. Propagandom o neuništivosti sovjetske Rusije pokušavala se kreirati predstava o snazi radničkog pokreta koji će nakon pobjede u ovoj državi ugroziti i kapitalistički poredak u Kraljevini SHS. Radnički pokret u Kraljevini SHS (i Bosni i Hercegovini) isticao je važnost pobjede „svjetske revolucije”, dok su, s druge strane, vladajući krugovi u Kraljevini SHS

¹⁵ *Trinaest kongresa Saveza komunista Jugoslavije*, Beograd 1987, 11-24. (dalje: *Trinaest kongresa Saveza komunista Jugoslavije*).

¹⁶ ABiH, ZVBiH, dok. 3371/1919, *Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova Zemaljskoj vladi u Sarajevu*.

¹⁷ *Isto*.

¹⁸ “Velika protestna akcija proleterijata”, *Glas slobode*, br. 121, Sarajevo, 21.7.1919, 2.

naglašavali važnost obaranja sovjetske vlasti i osiguranje mira i stabilnosti u zemlji.¹⁹

Tokom druge polovine 1919. godine organizirano je više tarifno-štrajkačkih akcija rudara, građevinara, metalaca, radnika u šumskoj industriji, ugostiteljskih radnika i namještenika u Sarajevu, Tuzli, Bijeljini, Brčkom, Zenici, Brezi, Mostaru, Zavidovićima, Dobrljinu, Lješljanima, Maslovarama i Rogatici. To je bio dio od ukupno 125 štrajkova radnika u Bosni i Hercegovini u razdoblju legalnog djelovanja SRPJ (k), odnosno KPJ i njoj bliskih sindikalnih organizacija. Na inicijativu SRPJ (k) i jedinstvenih sindikata organizirane su javne političke skupštine u Sarajevu, Tuzli, Zenici, Mostaru, Brčkom, Derventi, Varešu i Drvaru na kojima su u prvi plan stavljeni zahtjevi da se raspuste organi vlasti, organiziraju demokratski izbori za Ustavotvornu skupštinu i izvrši demobilizacija vojske.²⁰ Zaoštavanje političkih prilika početkom jeseni 1919. godine bilo je uočljivo u brojnim lokalnim sredinama u Bosni i Hercegovini. Nisu bile rijetke situacije u kojima je dolazilo i do otvorenih sukoba između radnika i predstavnika organa vlasti. Tako je, primjera radi, u Varešu krajem septembra iste godine došlo i do fizičkog obračuna radnika i vojnika usljed kojeg je bilo nekoliko povrijeđenih lica na obje strane.²¹

Dodatno nezadovoljstvo radnika u Kraljevini SHS (i Bosni i Hercegovini) izazvala je odluka Ministarskog savjeta kojom je van snage stavljen „Protokol sporazuma”, koji je ovaj organ izvršne vlasti krajem oktobra 1919. godine usaglasio sa Savezom sabračajnih i transportnih radnika Jugoslavije. Nakon povlačenja ovog akta usvojen je novi „Privremeni pravilnik”, kojim su, u značajnom obimu, devalvirana brojna dotadašnja prava radnika. Kao reakcija na ovakve poteze Ministarskog savjeta u gotovo cijeloj zemlji su pokrenuti protesti željezničara. U željezničarskoj organizaciji tada je odlučeno da stupe u generalni štrajk sve dok se nepovuče „Privremeni pravilnik” koji je, pored ostalog, produžio radno vrijeme, smanjio plaće, ukinuo plaćanje prekovremenog rada i niz drugih radničkih prava. Radnici su postavili ultimatum vladajućim strukturama da najkasnije do 16. aprila 1920. godine ispune njihove zahtjeve. S obzirom da je Ministarski savjet odbio zahtjeve željezničara 16. aprila je blizu 60.000 željezničara stupilo u generalni štrajk. To je uzrokovalo gotovo potpunu paralizu željezničkog saobraćaja u Kraljevini SHS i dodatno otežalo ionako teške ekonomske i socijalne prilike u zemlji. Štrajk je okončan tek krajem aprila i nije donio nikakve konkretne rezultate željezničarima. Naprotiv, jedan dio štrajkača je sankcioniran, a neki su izgubili i radna mjesta zbog učešća u štrajku.²²

Komunistička opasnost po državni i društveni poredak Kraljevine SHS još više je porasla u 1920. godini, a komunistički uticaj na radnike bio je u

¹⁹ Enver Redžić, *Jugoslovenski radnički pokret i nacionalno pitanje u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1983, 52-53. (dalje: E. Redžić, *Jugoslovenski radnički pokret i nacionalno pitanje u Bosni i Hercegovini*).

²⁰ Grupa autora, *Istorija Saveza komunista Bosne i Hercegovine*, I, Sarajevo 1990, 90.

²¹ ABiH, ZVBiH, dok. 10250/1919.

²² ABiH, ZVBiH, dok. 3504/1920; 3243/1920.

stalnom usponu. Da je to doista tako bilo, pored ostalog, svjedoči i izvještaj iz okružne oblasti u Banjoj Luci u kome se navodi da radnici na ovom prostoru skoro u cjelosti podržavaju komunističku politiku. Uz to, u navedenom izvještaju je upozoreno: „Kad se jednom prelije čaša strpljivosti, a mase zalelujaju, niko ih neće biti kadar zaustaviti.”²³

Drugi kongres SRPJ (k), održan od 20. do 24. juna 1920. godine, konstatirao je snažnu afirmaciju jugoslovenskog radničkog pokreta i autoriteta Komunističke internacionale. Stoga su na ovom partijskom skupu osnovna opredjeljenja strategije i taktike Komunističke internacionale našla svoje mjesto u partijskom programu, kao i u drugim značajnim dokumentima kongresa. Vjerujući da iskustva Oktobarske revolucije trasiraju put za podizanje novog društvenog poretka, komunisti su programski definirali da je neposredni cilj njihove borbe uspostavljanje socijalizma po uzoru na sovjetsku Rusiju. Pored promjene imena u Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ), na Drugom kongresu KPJ je pristupila Trećoj internacionali. Time je i organizaciono potvrđena i provedena težnja, izražena na Kongresu ujedinjenja, za jedinstvom međunarodnog radničkog pokreta u duhu i na platformi Komunističke internacionale. U neposrednom postvukovarskom periodu bila je stvorena takva politička atmosfera kao da je proleterska revolucija na samom pragu Kraljevine SHS. Radnički štrajkovi popimali su sve izrazitiji politički karakter. Predstavnici radnika borili su se za radikalno bolji položaj i novo mjesto u društvu. Pored osmosatnog radnog vremena, većih nadnica i drugih zahtjeva za popravljavanje materijalnog položaja radnika, sve češće su vođene akcije protiv političkog obespravljivanja radnika, kao i za političke slobode i demokratizaciju političkog života u zemlji.²⁴

Izborna kampanja za Ustavotvornu skupštinu Kraljevine SHS bila je prilika da se utvrdi kolika je stvarna snaga komunističkog pokreta. Tokom izborne kampanje, komunisti u Bosni i Hercegovini su dosljedno propagirali ideju izgradnje države po uzoru na sovjetsku Rusiju. Bio je to izraz i rezultat procesa ideološkog jačanja komunističke orijentacije u radničkom pokretu Bosne i Hercegovine. Tokom izborne kampanje KPJ se u cijeloj zemlji, pa i u Bosni i Hercegovini, našla na udaru beogradskog režima. Često su zabranjivani njihovi zborovi i hapšeni njihovi agitatori.²⁵ U nizu bosanskohercegovačkih gradova dolazilo je i do fizičkih obračunavanja između radnika i organa sigurnosti Kraljevine SHS. Jedan od takvih primjera dogodio se u Zenici sredinom oktobra 1920. godine kada je policija zabranila pokušaj komunista da održe skupštinu uprkos ranije izrečenoj zabrani. Tom prilikom okupljena masa od 2.500 radnika odbijala je da se razide i tražila je održavanje skupštine. Nakon što je policija i žandarmerija pokušala da rastjera okupljene radnike došlo je do otvorenog sukoba. Radnici su gađali predstavnike organa sigurnosti kamenjem, a oni su

²³ ABiH, ZVBiH, dok. 404/1920, *Izveštaj Okružne oblasti u Banjoj Luci upućen Zemaljskoj vladi u Sarajevu.*

²⁴ ABiH, ZVBiH, dok. 7490/1920; *Trinaest kongresa Saveza komunista Jugoslavije*, 27-33.

²⁵ E. Redžić, *Jugoslovenski radnički pokret i nacionalno pitanje u Bosni i Hercegovini*, 61-64.

odgovorili pucanjem iz vatrenog oružja. Skup je na kraju bio razbijen, jedan radnik je ranjen, a dvanaest radnika je povrijeđeno tokom sukoba sa policijom. Nekoliko dana poslije desetine radnika su privedene na ispitivanje nakon čega ih je dvanaest uhapšeno.²⁶

Ipak, uprkos svim iskušenjima tokom predizborne kampanje, na izborima za Ustavotvornu skupštinu Kraljevine SHS, održanim 28. novembra 1920. godine, KPJ je ostvarila iznenađujući uspjeh po ocjeni režimskih krugova. Naime, ona je osvojila 198.376 glasova ili 58 mandata, te je postala treća stranka po broju poslanika.²⁷

Ponesena izbornim rezultatima, KPJ se nadala da će u Ustavotvornoj skupštini moći kontrolirati vladu. Međutim, vlada se odmah nakon izbora počela pripremati za obračun sa komunističkim pokretom, u kome je vidjela glavnog neprijatelja države. Samo mjesec dana nakon izbora za Ustavotvornu skupštinu, najprije u Sloveniji, a zatim u Bosni i Hercegovini, započeo je talas štrajkova rudara u organizaciji Saveza rudarskih radnika. Štrajk rudara koji je započeo u Tuzli, 22. decembra 1920. godine ubrzo se proširio na rudnike u Brezi, Kaknju, Zenici, Mostaru, Banjoj Luci, Lješljanima i Ljubiji. Navedeni štrajk je kulminirao krvoprolićem u poznatoj Husinskoj buni, koju je vlada oružanom intervencijom policije i vojske ugušila.²⁸

Jedna od prvih mjera koje je vlada preduzela protiv učesnika Husinske bune bilo je protjerivanje iz rudnika svih „stranaca”, među kojima je najviše bilo Slovenaca. Hapšenjem komunističkog poslanika Đure Đakovića, pod optužbom da je bio aktivan u organizaciji štrajka, vlada je nagovijestila svoj plan borbe protiv KPJ.²⁹ Slom štrajka bosanskih rudara bio je uvod u opći progon KPJ u cijeloj zemlji. Dok su komunistički poslanici sastavljali interpelacije, optužujući vladu za krvoproliće nad husinskim rudarima, vlada je već objavila Obznanu 30. decembra 1920. godine, kojom je zabranila aktivnost KPJ.³⁰ Istog dana se i Zemaljska vlada Bosne i Hercegovine, pod predsjedništvom radikalskog prvaka Milana Sršića, obratila okružnim načelnicima u Bosni i Hercegovini sa naredbom da odmah izdaju naredbe o zabrani funkcioniranja komunističkih organizacija.³¹

²⁶ ABiH, ZVBiH, dok. 10257/1920; 10478/1920.

²⁷ E. Redžić, *Jugoslavenski radnički pokret i nacionalno pitanje u Bosni i Hercegovini*, 65-67.

²⁸ *Generalni štrajk rudara Bosne i Hercegovine i husinska buna 1920*, Građa, II, priredio: dr. Božo Mađar, Tuzla 1984, 179-191; Rafael Brčić, *Štrajk rudara u Bosni i Hercegovini 1920*, *Prilozi*, br. 1, Sarajevo 1965, 35-49. (dalje: R. Brčić, *Štrajk rudara u Bosni i Hercegovini 1920*).

²⁹ „Nasilja bosanske vlade”, *Glas slobode*, br. 280, Sarajevo, 27.12.1920, 2.

³⁰ R. Brčić, *Štrajk rudara u Bosni i Hercegovini 1920*, 36-37.

³¹ ABiH, ZVBiH, dok. 13596/1920, *Dopis Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine upućen okružnim načelnicima u Bosni i Hercegovini*.

Zaključak

Završetak Prvog svjetskog rata prouzrokovat će velike promjene i na teritoriji Bosne i Hercegovine koja je poslije 1. decembra 1918. godine bila u sastavu Kraljevine SHS. Novostvorena država, nastala ujedinjenjem Kraljevine Srbije i zemalja koje su do jeseni 1918. godine pripadale Habsburškoj monarhiji (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Vojvodina) naslijedit će socijalne i nacionalne probleme od kojih je patila i spomenuta monarhija. Uspostavljanje Kraljevine SHS nije zaustavilo socijalne nemire. U uslovima oštre poslijeratne ekonomske krize, društveno vrenje je uzimalo sve šire razmjere. Nadležni organi vlasti, posebno u Bosni i Hercegovini, često su bili suočeni s masovnim radničkim protestima i socijalnim nemirima. Vjerujući da iskustva Oktobarske revolucije trasiraju put za podizanje novog društvenog poretka, komunisti su programski definirali da je neposredni cilj njihove borbe uspostavljanje socijalizma po uzoru na sovjetsku Rusiju. Pored promjene imena u Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ), na Drugom kongresu KPJ je pristupila Trećoj internacionali. Time je i organizaciono potvrđena i provedena težnja, izražena na Kongresu ujedinjenja, za jedinstvom međunarodnog radničkog pokreta u duhu i na platformi Komunističke internacionale.

U neposrednom postvukovarskom periodu bila je stvorena takva politička atmosfera kao da je proleterska revolucija na samom pragu Kraljevine SHS. Radnički štrajkovi poprimali su sve izrazitiji politički karakter. Nepovoljna postratna ekonomska i socijalna situacija, nestabilne političke prilike u Kraljevini SHS i odjek socijalnih revolucija u istočnoj i srednjoj Evropi pogodovali su radničkim zahtjevima za povećanje njihovih prava i zbog toga su u početnom periodu završavali određenim uspjesima radnika. Tokom ovog razdoblja nastojanja radnika kroz štrajkačke aktivnosti, rezultirala su povećanjem nadnica, uvođenjem osmosatnog radnog vremena u najvećem broju preduzeća, ostvarivanjem prava na biranje radničkih povjerenika i na sindikalno organiziranje. Pored toga, radnici su uspjeli izboriti i druge povlastice vezane za ekonomski položaj radnika, kao što su konzumi, stanovi, pomoć u nabavci radnih odijela, itd. Predstavnici radnika borili su se za radikalno bolji položaj i novo mjesto u društvu. Pored osmosatnog radnog vremena, većih nadnica i drugih zahtjeva za popravljivanje materijalnog položaja radnika, u ovom razdoblju su vođene i akcije protiv političkog obespravljivanja radnika, kao i za političke slobode i demokratizaciju političkog života u zemlji. Usljed sve snažnijeg angažmana radničkih predstavnika došlo je i do zaoštavanja političkih prilika u Bosni i Hercegovini. Nisu bile rijetke situacije u kojima je dolazilo i do otvorenih sukoba između radnika i predstavnika organa vlasti. Nakon sloma Husinske bune položaj radništva se pogoršao. Dok su komunistički poslanici sastavljali interpelacije, optužujući vladu za krvoproliće nad husinskim rudarima, vlada je objavila Obznanu 30. decembra 1920. godine, kojom je zabranila aktivnost KPJ. Niz radničkih prava koja su bila izborna u prvim poslijeratnim godinama bila su umanjena ili oduzeta nakon sloma Husinske bune.

Summary

The end of the First World War would cause great changes in the territory of Bosnia and Herzegovina which, after 1 December 1918, became part of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The newly created state, created by the unification of the Kingdom of Serbia and the countries that belonged to the Habsburg Monarchy until the autumn of 1918 (Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina and Vojvodina), would inherit the social and national problems from which the above mentioned monarchy suffered. The establishment of the Kingdom of SCS did not stop the social unrest. In the conditions of a severe post-war economic crisis, the social ferment took on ever wider proportions. Authorities, especially in Bosnia and Herzegovina, have often faced mass labour protests and social unrest. Believing that the experiences of the October Revolution paved the way for the rise of a new social order, the Communists programmatically defined that the immediate goal of their struggle was to establish socialism modelled on Soviet Russia. In addition to changing its name to the Communist Party of Yugoslavia (CPY), the CPY joined the Third International at the Second Congress. This was an organisational confirmation and implementation of the aspiration, expressed at the Congress of Unification, for the unity of the international labour movement in the spirit and on the platform of the Communist International.

In the immediate post-war period, a political atmosphere was created as if the proletarian revolution was on the very threshold of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. Workers' strikes took on an increasingly pronounced political character. The unfavourable post-war economic and social situation, unstable political conditions in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, and the repercussions of social revolutions in Eastern and Central Europe favoured workers' demands to increase their rights, which is why workers had some successes with their demands. During this period, the efforts of workers through strike activities resulted in an increase in wages, the introduction of eight-hour working days in most companies, the exercise of the right to elect workers' commissioners and to organise unions. In addition, the workers managed to get other benefits related to the economic position of the workers, such as retail co-operatives, apartments, assistance in purchasing work suits, etc. Workers' representatives fought for a radically better position and a new place in society. In addition to eight-hour working days, higher wages and other demands to improve the material position of workers, strikes against the political disenfranchisement of workers were conducted during this period, as well as for political freedoms and democratisation of political life in the country. Owing to the increasing engagement of workers' representatives, the political situation in Bosnia and Herzegovina worsened. It was not uncommon to have open conflicts between workers and government officials. After the collapse of the Husino uprising, the position of workers deteriorated. Whilst the communist deputies were questioning government policy, accusing the government of bloodshed over

the Husino Miners, the government published Obznan on December 30, 1920, banning the activities of the CPY. A number of workers' rights that were won in the early post-war years were diminished or taken away after the collapse of the Husino Rebellion.